

ОДНОСИ И ВЕЗЕ ДУБРОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ СА АРАПСКИМ ЗЕМЉАМА СЕВЕРНЕ АФРИКЕ

Односи и везе југословенских народа са Арапима заснивају се и отпочињу доста рано. О томе има података од X века па надаље. Ти подаци говоре о људима из наших крајева који су као робови или као најамници служили на дворovima халифа, о хришћанским хаџијама који су посећивали Јерусалим и друга света места, о манастирима које су подизали и одржавали српски владари и српски духовни представници у Палестини, о трговцима који су се бавили извозном и увозном трговином. Те се везе ојачавају током XVI, XVII, XVIII и XIX века и добијају нарочити замах у XX веку, а посебно после другог светског рата.

Сачувало се доста података посебно о везама Дубровачке Републике са арапским земљама северне Африке. О томе се, поред осталог, сачувао приличан број докумената у Дубровачком архиву. Најзначајнији су, свакако, они документи који су писани на арапском језику. Ту је до сада пронађено 70 оваквих докумената који говоре о односима Дубровачке Републике са Египтом, Триполисом, Тунисом, Алжиром и Мароком.

На објављивању и проучавању ових докумената радило је неколико наших и страних научних радника. Тако је Ф. Бабингер објавио 1927. повељу мароканског владара Мухамеда од 10. маја 1780; (1) Г. Елезовић објавио је 1940. три египатска документа од 25. јуна 1510, од 8. новембра 1515. и од 25. новембра 1515. (2); Ф. Бајрактаревић објавио је 1962. збирку од 23 документа о везама које је одржавао Дубровник у XVIII веку са Алжиром, Египтом, Триполисом, Тунисом и Мароком (3); Бесим Коркут објавио је, у три свеске 1960—1969, 70 докумената који говоре о везама Дубровника са Мароком, Алжиром, Триполисом и Египтом (4). То је најпотпунија збирка арапских докумената Дубровачког архива, најстарији потиче из 1510, а најмлађи из 1800. године.

(1) Франц Бабингер, *Ein Marokkanisches Staatsschreiben an den Freistaat Ragusa vom Jahre 1194, 1780, Mitteilungen des Seminars für Orient. Sprachen*, Bd. XXX, II Abt., Берлин 1927.

(2) Глиша Елезовић, *Турски споменици*, I, св. 1, бр. 181, 182, 183, стр. 871—897, изд. Српске академије наука, Београд 1940; I, св. 2, стр. 163—185, Београд 1952. Г. Елезовић је несигуран у датирању наведених докумената, уместо 1515. ставља 1514. годину под упитником.

(3) Фехим Бајрактаревић, *Дубровачка арабица*, изд. Српске академије наука и уметности, Београд 1962.

(4) Бесим Коркут, *Арапски документи у Државном архиву у Дубровнику*, изд. Оријенталног института, књ. I, св. 1, Сарајево 1960; св. 2, Сарајево 1961; св. 3, Сарајево 1969.

На основу ових докумената могу се пратити дипломатски односи, трговачке везе и разни спорови између Дубровника и наведених земаља.

Из неколико докумената види се да је Дубровачка Република имала своје конзулате у арапским земљама северне Африке. У писму од 25. јуна 1510. вели се да је дубровачким трговцима дозвољено да се настањују у луци Александрија. После тога, Дубровник је добио дозволу да оснује свој конзулат у Александрији 1515. године. То се види из писма мамелучког султана Кансуха Ал-Гаурије које је упутио дубровачком кнезу 8. новембра 1515. Ту султан, поред осталог, изјављује да је удовољио молби Дубровачке Републике о оснивању конзулата, постављању конзула и изједначењу Дубровчана са Млечанима у свим пословима. На то се односи и Указ наведеног султана од 25. новембра 1515. којим упознаје своје достојанственике и поданике о повластицама које је доделио дубровачком конзулу и дубровачким трговцима. Овим Указом даје им се заиста вера „да их неће снаћи никакво зло, нити да ће бити оштећени ни узнемиравани.“⁽⁵⁾

Из сачуваних арапских докумената Дубровачког архива може се закључити да је и Дубровник имао такође своје конзулате у Алжиру, Триполису и Мароку.

Дубровачки конзул у Алжиру помиње се у документима од 11—20. новембра 1721, 18—27. фебруара 1769. и 25. маја — 3. јуна 1800. године.

О Дубровачком конзулу у Триполису говори се у документу од 26. јуна 1790. године. Међутим, у једном ранијем документу од 7. јуна 1786. године наводи се да је интересе Дубровачке Републике у овој земљи заступао холандски конзул.

Дубровачка Република је имала свог амбасадора у Мароку. На то упућује документ од 26. јуна 1781. године.

Но, из наведених докумената не може се закључити када су дубровачки конзулати први пут основани у овим земљама.

Највећи број арапских докумената односи се на трговачке везе које су биле доста развијене и живе. Ту нарочито има помена о уговорима о превозу муслиманских хаџија из Марока, Алжира, Туниса и Триполиса. Истиче се да су Дубровчани најчеститији морепловци, да тачно испуњавају уговоре о превозу, да цене муслиманске хаџије и да им пружају могућност да несметано обављају своје обреде, па су због тога омињени. У једном документу из 1780. године заиста се вели: „Дубровачка нација лепо поступа са муслиманима на својим лађама, били они са Истока или са Запада, те да их превозе пажљиво, обазриво, предусретљиво и са крајњим поштовањем... Они остављају муслиманима место за клањање, а ако они имају неки посао на лађи, а настало је време за обредну молитву, они га (посао) не обављају док муслимани не заврше своје клањање... А ко је сиромаш и путује ка светој божијој кући, али нема пуне возарине... они га превозе без ичега (= без икаква плаћања)“⁽⁶⁾. Чак се истиче као пример за углед случај дубровачке лађе која је превезла бесплатно 100 сиро-

(5) Б. Коркут, н. д., св. 3, стр. 46.

(6) Ф. Бајрактаревић, н. д., стр. 63.

машних хаџија, а капетан те лађе добио је дозволу да може слободно улазити у све луке Марока и ту трговати (7).

Но, због превоза хаџија долазило је каткада до спорова, па чак и до прекида односа. Тако је марокански владар навестио рат Дубровачкој Републици године 1780. и наредио да се плене дубровачке лађе (8). До тога је дошло из неспоразума и нетачних обавештења. Капетан једне француске лађе искрцао је мароканске хаџије у Триполису уместо да то учини у Мароку, како је било уговором предвиђено. Мароканске хаџије изјавиле су да је то била дубровачка лађа. Међутим, истрагом се утврдило да то није тачно, па су поново успостављени добри односи између Дубровника и Марока. У томе спору посредничку улогу одиграо је туниски бег Али-паша који је свесрдно бранио Дубровчане истичући њихову тачност у испуњавању уговора.

Дубровачке лађе превозиле су такође и разну робу. Тако има помена о превозу робе из Туниса у Александрију и из Смирне у Алжир.

Има помена да су дубровачке лађе биле изнајмљене године 1782. да превезу заробљенике са Малте у Тунис и Александрију.

Исто тако има примера да су дубровачке лађе превозиле дипломатске представнике из арапских земаља северне Африке.

Уговоре о превозу, а посебно оне о превозу хаџија, ваљало је испунити онако како је то предвиђено. Међутим, има примера о повреди оваких уговора и о њиховом раскиду. Тако је у Триполису раскинут уговор о превозу хаџија, 18. септембра 1779. године, по споразуму странака (9).

Нарочито су интересантни спорови о утврђивању накнаде штете за проузроковану смрт, повреду и упропашћену робу.

Тако се у једном документу говори о накнади штете за смрт човека који је изгубио живот 1760. године, вадећи у луци Александрији сидро једне дубровачке лађе. Жена и деца тога настрадалог нагодили су се преко свог пуномоћника са капетаном дубровачке лађе о висини накнаде. Нагодба је извршена пред шеријатским судом у Александрији, а висина накнаде утврђена је у износу од 110 ријала (10).

Исте 1760. године, тужио је један носач шеријатском суду у Александрији дубровачке морнаре да му плате накнаду штете за ногу коју је преломио приликом укрцавања терета на дубровачке лађе. Тај интересантни спор решио се одустанком повређеног који је преко свог пуномоћника изјавио пред судом да је то њему од Бога суђено и да Дубровчани нису одговорни за насталу повреду (11).

Има примера и о давању накнаде штете за опљачкану и упропашћену робу.

Две дубровачке лађе превозиле су робу једног алжирског трговца. На отвореном мору су их опљачкали португалски гусари 1800. године. Вла-

(7) Б. Коркут, н. д., св. 1, 21.

(8) Ф. Бајрактаревић, н. д., 71.

(9) Б. Коркут, н. д., св. 2, 119.

(10) Ф. Бајрактаревић, н. д., 25.

(11) Б. Коркут, н. д., св. 2, 159.

сници опљачкане робе тужили су Дубровчане шеријатском суду у Алжиру и тражили накнаду штете. Суд је установио да је роба заиста опљачкана, али да је правило кад роба пропадне на којој хришћанској лађи да њени власници јемче за пропалу робу. Дубровачки конзул у Алжиру исплатио је по нагодби пред шеријатским судом, 25. маја — 3. јуна 1800. године, 16.200 ријала на име штете за опљачкану робу. О томе шеријатски суд у Алжиру издаје исправу 25. маја — 3. јуна 1800. године ⁽¹²⁾.

У другом случају реч је о накнади штете коју су Дубровчани платили за робу што се укварила услед дугог задржавања на једној дубровачкој лађи. Тако се један алжирски трговац 18—27. фебруара 1769. године нагодио пред шеријатским судом у Алжиру да му Дубровчани плате на име накнаде штете за укварену робу 400 дуката.

Значајно је овом приликом напоменути да се накнада штете у наведеним случајевима утврђивала нагодбом странака пред шеријатским судом, а не одлуком суда. Ту су се шеријатски судови строго придржавали шеријатског правног начела да је нагода странака у спорном случају најбоља и најцелисходнија пресуда.

Међутим, има случајева где се накнада штете плаћа Дубровчанима. Ево како се то догодило. Мароканци су запленили 1795. неку дубровачку лађу. Марокански султан у својој наредби утврђује да је неправилно поступљено, па наређује да се поврати заплењена лађа, а да се за робу коју је та лађа превозила даде Дубровчанима накнада од 1000 кантара во-ска ⁽¹³⁾.

У сличном случају Алжирске власти поступале су друкчије. Алжирски владар повратио је, додуше 1769. године, дубровачку лађу коју су запленили алжирски војници, ослободио је заробљене дубровачке морнаре, али није дао накнаду штете за заплењену робу, јер се дубровачки капетан одрекао права да тражи накнаду за робу која се у лађи налазила ⁽¹⁴⁾.

Интересантан је и докуменат који се односи на откуп робља. Тако дубровачки конзул у Алжиру плаћа, 1721. године, 105 ријала за откуп неког Дубровчанина који се налазио у ропству у Алжиру. О томе шеријатски суд у Алжиру издаје исправу 11—20. новембра 1721. године ⁽¹⁵⁾.

У овом напису пружен је кратак приказ из којег се може закључити какав значај има ова грађа на арапском језику за проучавање наше дипломатске привредне и правне историје. Сматрам да би било корисно проучити дубље и шире питање веза и односа наших народа са арапским земљама од најстаријих времена па до дана данашњег. Ту би, наравно, дошло и питање о проучавању културне историје. Значи, да би требало обухватити међусобне културне утицаје наших и арапских народа.

Др Мехмед Беговић

⁽¹²⁾ Б. Коркут, н. а., св. 2, 111.

⁽¹³⁾ Б. Коркут, н. а., св. 3, 73.

⁽¹⁴⁾ Б. Коркут, н. а., св. 2, 105.

⁽¹⁵⁾ Ф. Бајрактаревић, н. а., 19.

РЕЗЈУМЕ

*Отношения и связи Дубровницкой республики с арабскими странами
Северной Африки*

До наших дней опубликовано 70 арабских документов, хранящихся в Архиве в Дубровнике и относящихся на связи, поддерживаемые Дубровницкой республикой с Египтом, Триполи, Тунисом, Алжиром и Марокко с начала XVI и до конца XVIII веков. Эти документы представляют большое значение для изучения дипломатической, хозяйственной и правовой истории Дубровницкой республики того времени.

SUMMARY

*Relations and connections between the Republic of Dubrovnik
and Arab states of North Africa*

So far, 70 Arab documents which are conserved in the Archives of Dubrovnik, have been published, and they concerne the relations that the Republic of Dubrovnik had, from the beginning of 16th till the end of 18th century, with Egypt, Tripoli, Tunisia, Algeria and Marrocco. These documents are important for the study of diplomatic, economic and juridical history of the Republic of Dubrovnik at that time.

RÉSUMÉ

*Les rapports et les relations de la République de Dubrovnik avec les pays
arabes de l'Afrique du Nord*

Soixante-dix documents ont été publiés jusqu'à présent qui sont conservés dans les Archives de Dubrovnik, qui se rapportent aux relations que Dubrovnik entretenait depuis le début du XVIe jusqu'à la fin du XVIIIe siècles avec l'Égypte, la Tripolitaine, l'Algérie et le Maroc. Ces documents sont importants pour l'étude de l'histoire diplomatique, l'histoire économique et l'histoire du droit de la République de Dubrovnik à cette époque.